

UNDANTAGSFIGURER I LÄRDOMENS LUND

Några informativa rader om vildhjörnorna *G Serner* och *B Lidforss* samt ytterligare några om *Piraten*, *Sam Ask* och De Unga Gubbarna

av

Mats Parner

”De var inte stöpta som vanliga ljus och brann inte i någon helgedom”
(Professor Nils Heribert Nilsson)

☞ Vid krigsutbrottet 1914 gav Frank Heller ut sin första roman, och redan påföljande år var tiden mogen för ett av hans främsta lyckokast i äventyrs- och underhållningsfacket: de 400 sidorna om **Storhertigens finanser**. Både förstlingsverket och finanshålligånget kompilerades på fastande skribentmage i vågspelens Monte Carlo av alla ställen, och den i litteraturhistorien måttligt bevandrade undrar förstas varför. Till all lycka är jag rätt man att skingra dimridåerna; den som vill bredda sitt vetande gör klokt i att slå följe med mig söderöver ner till de erövrade provinserna. Där finns nämligen en god del av svaret:

I likhet med så många andra komplicerade naturer var Frank Heller prästson. Han föddes i juli 1886, kristnades till Martin Gunnar (Serner), växte upp i blekingska Lösen och, fr o m åttonde levnadsåret, i skånska Bosarp. Fadern, den stränge men rättvise herden Jöns, upptäckte ganska snart att hans gosse var ovanligt receptiv. Därför beslöt de två, far och son, efter gemensamma överläggningar att i möjligaste mån söka skynda på unge herr Serners bildningsgång. De skred pr omgående till studieverket: inte mindre än fem årskurser i dåvarande folkskolan läste junior in med seniors generösa bistånd på knappa två år.

Denna djärva spekulering på den pedagogiska börsen ledde bland annat till att Serner kunde ta studenten vid Lunds katedralskola redan som 15-åring. Blott en tvärhand på längden och ännu på målbrottets frånsida lämnade han katedralgymnasiet med vitsorden A i grekiska och latin, a eller AB i övriga ämnen – samt, typiskt nog, med ett slätstruket B i matematik.

Som överdådig studiosus i klassiska språk och filosofi kandidat vid fyllda 19 var han alltså oförmögen att manövrera sin kära velociped enligt gängse praxis; hans ben var tyvärr för korta och cykelpedalerna ännu på tok för avlägsna. Men Serner växte till sig, låt vara betydligt mer i fysiskt avseende än i mentalt, och började i allt större utsträckning söka sig till det akademiska restaurang- och nöjeslivet. Den lika ryktbare som beryktade och berusade Sam Ask (till vilken jag återvänder längre fram) blev en av hans närmast förtrogna. Icke desto mindre lyckades den förhoppningsfulle GS erövra doktorsgraden våren 1910 några månader före sin bemärkelsedag nr 24. Avhandlingen prisades av Lunds lärde och handlade betecknande nog om den allt annat än renlevande engelske språkjonglören och poeten Algernon Swinburne: **On the Language of Swinburne’s Lyrics and Epics; A study**.

Att det fanns och finns ett uppenbart släktttycke mellan Gunnar S och hans Algernon S får nog anses ovedersägligt.

Ytligt sett kunde doktor Serner nu blicka fram mot en tillvaro i fagraste djuprött och vackraste himmelsblått, men i själva verket tornade ovädersmolnen upp sig vid horisonten. Vin, kvinnor

och sång hade kostat skjortan, och detsamma gällde all punschen och de ständiga krogbesöken i Köpenhamn.

Serner fann sig med andra ord svårt skuldsatt. I likhet med hela bataljoner av olycksbröder var han ett offer för det bedrägliga systemet med ”studentväxlar” – i praktiken en sorts kortfristiga studielån, som enkelt kunde förnyas – och den nyblivne doktorn abonnerade sedan länge på en av lånekarusellens främre sittplatser. På (den tidens motsvarighet till) kronofogdemyndigheten förberedde man redan tillslag mot honom. I det läget beslöt herden Jöns’ begåvade ättelägg att överge den skånska myllan, antingen för gott eller i varje fall tills lånevindarna bedarrade. Det var förmodligen klokt tänkt, om än föga hedervärt. Genom att förfalska ytterligare fyra växlar, av vilka tre löstes in i en malmötisk bank, lyckades Serner finansiera sin nesliga flykt ur riket. Hans första etappmål blev London.

Det var i detta engelska huvudnäste som Gunnar S tog sig namnet/pseudonymen Frank Heller. (För säkerhets skull kompletterade han namnstölden med den fiktiva adressen Bedford Square 34, Lo, WC 1.)

London var också den metropol i vilken Serner/Heller fattade det naiva beslutet att resa vidare i syd(syd)ostlig riktning ner till hasardens och spelsalongernas Monte Carlo. Där skulle det bli en enkel match, trodde han, att befria det ena eller andra kasinot både från klingande mynt och grönt prasslande sedlar med den icke föraktliga reskassan som likvid bas. På så vis skulle hans privatekonomi äntligen restaureras och plats beredas för livets glada dagar igen.

Givetvis kom förväntningarna på skam. Efter bara ett par veckor hade Serner förlorat vartenda rävöre han stulit och var totalt bankrutt. Det var under denna knapphetens frusna stjärnhimmel som han inledde författarkarriären, därtill nödgad och illa tvungen, och han skrev bokstavligen på fastande mage. Tidvis levde han i misär. Dock var Heller lika snabb vid maskintangenterna som i tankarna, och snart nog växte skribenthonoraren linjärt med tiden.

Om mycket av det nu relaterade och åtskilligt annat kan man läsa i den memoarbok som Frank H sände ut några år före sin bortgång: **På detta tidens smala näs** (Bonniers 1940). Här bjuder författaren, som alltid i hans fall, på förslagna trollkonster, antika bildningsresor och språkliga piruetter av det hisnande slaget. *Text viskar* han inte rätta svaren i örönsnäckorna på sina arma bänkkamrater i Lunds katedralskola; nej, han ”undsätter dem med diskreta lån ur sin väsentligt rikare fond av kunskaper”.

Men allt är nu inte guld som glimmar. Politiskt och ideologiskt närde Serner/Heller en svaghet inte blott för Italien och söderns länder utan också för Benito Mussolini. På tidstypiskt sätt var han också antisemit (något som klart visar sig bl a i hans finansiella bestseller om storhertigen från 1915).

I princip lika betänkligt är att Frank Heller i ‘Smala näsboken’, låt vara indirekt, anklagar ”den berömde docenten i hallonbuskar” för sin lånesvindel, sina moraliska tillkortakommanden och sin flykt ur landet. Den sortens krumbukter och svepskäl imponerar varken på mig eller andra, men jag är ändå mycket tacksam för detta hellerska berättargrepp – eftersom det osökt ger mig anledning att presentera just denne stridslustne docent i hallonbuskar. Han lystrade till namnet Bengt Lidforss (1868-1913) och var i själva verket professor i botanik, ingalunda buskdocent, vid tiden för doktor Serners fanflykt den 28 september 1912.

☒☒☒ Den varmt älskade, djupt hatade och notoriskt motsägelsefulle Bengt L kan betecknas som mångsidigheten inkarnerad och är, kultur- och idéhistoriskt sett, en av de mest fängslande gestalterna i Sveriges politiska och intellektuella liv genom tiderna. Sitt ena ben placerade han distinkt mitt i det naturvetenskapliga lägret och det andra lika självklart bland humanisterna. T ex var han den förste som verifierade Mendels berömda ärftlighetslagar för ett helt växtsläkte, nämligen björnbär eller björnhallon (*rubus fruticosus*), men samtidigt producerade han otaliga debattinlägg, recensioner, kritiska essäer, satiriska mästerstycken – plus en lång rad böcker.

Den (brandguls)skäggige mångsysslaren gjorde sig också känd som en av ‘mäster’ Strindbergs nära vänner, periodvis även som dennes hätskaste fiende. Till detta kommer att Bengt Lidforss enligt tillförlitligt källmaterial var bi- eller homosexuell, starkt begiven på destillerade drycker – alkoholiserad menar somliga – och sjuk i syfilis alltifrån sina 90-talsvistelser på tysk botten. Hans arbetstempo var för jämnan högt uppdrivet; på goda grunder kan man tolka detta som ett arv från den konservativa fadern (och tillika professorn i germanska språk) Edvard L.

Bengt L var den förste genuine akademiker här i riket som (1903) slöt sig till den organiserade socialdemokratin. Med fog kan han beskrivas som en av socialismens pionjärer i Sverige. Han skrev länge och regelbundet i (s)-tidningen **Arbetet**, samverkade intimt med partivännen Axel Danielsson (som han lika regelbundet söp under redaktionsbordet) och turnerade genom åren i ur och skur Halland och Skånerike runt som folktalare och föreläsare. Mer än allt annat trädde han fram som en kulturens målsman i sin dubbelroll som vetenskapsman och samtidskritiker.

I en biografisk skiss från 1977, senare omtryckt i **Litteratur och människovärde** (Norstedts), skriver C-H Wijkmark i en tillspetsad vändning att Lidforss är det enda ”uppenbara geni” som tillhört den svenska socialdemokratin. Samtidigt påminner han om det motsägelsefulla i Bengt L:s karaktär: ömsom en Sherlock Holmes med sina ”magnifika slutledningar”, ömsom en Paul Verlaines like. ”kroniskt stupfull i rännstenen”.

Grunden till Lidforss tvivelaktiga rykte lades, som jag redan antytt, under hans långa vistelser i Tyskland och då i synnerhet på den (ö)kända vinstugan ”*Zum schwarzen Ferkel*”. Där fanns den allestädes närvarande August Strindberg, expressionismens Edvard Munch, den skrivande polacken Przybyszewski och vidare fala, lätt klädda och lättillgängliga damer i dussintal. Själv var jag aldrig åsyna vittne men tror att den nämnda kvartetten levde ganska så orgiastiskt i och utanför stugan.

Med all sannolikhet har BL:s alkoholbegär och syfilis (vinkrogs)tyska rötter.

Alla är ofrånkomligen produkter av sin egen tid och mer eller mindre hjälplösa offer för denna tids fördomar. Liksom hos Serner/Heller (och under en period rentav hos Strindberg) finner vi klart antisemitiska inslag i Bengt L:s tänkande. Besynnerligt nog kunde han också vräka ur sig tirader som dessa (i **Onda makter och Goda**, 1909):

”... man bör komma ihåg att den skada som kapitalismen genom direkt utsugning tillfogar det arbetande folket i realiteten är av *mera* övergående art och följaktligen *mindre* ödesdiger än en *rasförsämring*, föranledd genom uppblandning och korsning med lägre stående raser”.

I Frankrike hyste den unge Georges Simenon liknande åsikter, och i Sverige delade herrar som Waldemar Hammenhög och Albert Engström socialreformatorn Lidforss ogrundade mening. I **Svenskt skämtlyne** odlades judevitsar. Själv tror jag att just BL:s primitiva

hållning är en av förklaringarna till att upprättandet (1921) av SIFR, Statens Institut för Rasbiologi, fick så brett socialdemokratiskt stöd – och ett lika brett från nästan alla andra håll.

☞ Obestridligen är Frank Heller ute och cyklar, när han i memoarerna anklagar Lidforss för sina brottsliga växelförehavanden. Mycket kan skyllas på docenten i hallonbuskar men inte detta. Prästen Jöns' gosse och professor Edwards d:o lär för övrigt aldrig ha träffats, än mindre umgåtts på tu man hand. De rörde sig i skilda lundensiska kretsar.

Enligt den (för mig) okände upphovsmannen till företalet i 'Smala näsboken' kastade sig unge doktor Serner in i ett dyrbart och utsvävande nöjesliv samman med bl a Fritiof Nilsson Piraten och "den legendariske Sam Ask". Det är både sant och osant. Det stämmer förvisso att Gunnar S och 140-kilosjätten Samuel "Sam" Herman Ask (1878-1937) under några år var oskiljaktiga dryckeskumpaner, men lika ovedersägligt är det att Piraten ännu icke fyllt sjutton vid tiden för doktors flykt (1912). Först på 30-talet lärde Frank H och Piraten känna varann. Det var också först på 1930-talet, som den senare fick vetskap om att han avlat en dotter, Eivor, i Lund redan 1915. Sam Ask har gått till historien som 'Tom Ancker' i Piratens mycket läsvärda roman **Tre terminer** och som en av universitetsvärldens klassiska överliggare. Under sina tretton studieår i Lund tenderade han bara vid ett enda tillfälle – men lär enligt uppgift ha tagit sig igenom hela Nordisk familjebok från A t o m Ö. Den beryktade Uppsalaprofessorn i praktisk medicin, Erik Ask-Upmark (1901-85), var Sam Asks kusinbarn.

Bengt L i sin tur froterade sig med andra och betydligt intressantare existenser (än överliggare S Ask) i diskussionsföreningen "De Unga Gubbarna" (D.U.G) och sedermera i "Tuakotteriet": klasskämpan Axel Danielsson, skalden Emil Kléen, verskonstnären Martin Strömberg, poeten och humoristen Axel Wallengren (alias "Falstaff, fakir") m fl, m fl.

De var alla, med Lidforss som given portalgestalt, självförbrännande men ljushungrande själar som på ett frivolt och utmanande sätt lekte med både liv och död. Trotsigt slungade de sig mot ljuset, brände vingarna och störtade till marken med grogglasen i händerna.

Alla identifierade de sig med samtidens vänsterströmningar. Dock var Lidforss utan tvivel den som stod arbetsfolket närmast och som bäst förstod de fattiga och elända.

Med Serner/Heller delade han varken ljuvt eller lätt.

Mats Parner